

Вовед

Македонија е демократска држава каде секој поединец има одреден фонд на права, кои се загарантирани со устав и со закон донесен од страна на Собранието, додека задача на полицијата е да ги применува подеднако за сите граѓани кои живеат во неа. Во уставот на Република Македонија, на сите граѓани им е загарантирано правото на поднесување на претставка, доколку сметаат дека се загрозени нивните права. И покрај тоа што уставот на Република Македонија, во ниту една норма, изречно не го спомнува Министерството за внатрешни работи и полицијата, сепак, тоа само провизорно е така, бидејќи голем дел од уставната материја, отприлика една третина, е посветена на правата на граѓаните, кои директно или индиректно се поврзани со полициското работење. Навистина, полицијата е сместена во самиот центар на државата и по природа на работите, таа претставува една од најважните и највидливи институции во општеството односно таа е *симбол* на државата. Полицијата според уставните и законските прописи е должна да обезбеди нормално функционирање на целото општество, постојано да се бори против криминалитетот и едновремено ефикасно да ги заштити човековите права. Во практиката таквите права, не ретко се загрозуват токму од полицијата, како орган кој е најповикан да ги штити тие права. Сведоци сме дека денеска повеќе од било кога се зборува за владењето на правото или правна држава во која максимално ќе се заштитат и почитуваат човековите права и слободи, особено во *предистражната постапка*. И навистина е така, кога човекот се наоѓа пред полициските службеници, несомнено е дека постои потенцијална опасност да му бидат загрозени правата и слободите. Но, и да нема таква опасност, сепак самото наоѓање во полициските простори создава чувство на негодување, страв, возбуда и сл. Полициската постапка по своја природа е најконтраверзна од целокупната кривична постапка, бидејќи практиката покажува дека токму таа е најкритичниот период, каде лесно може да се загрози човечкото достоинство. Ниеден разумен човек нема да помисли дека граѓанинот може да биде физички малтретиран од страна на судија, но секој би се посомневал во полицискиот службеник, бидејќи полициската постапка се одвива далеку од очите на јавноста, каде полицаецот е доминатна фигура и монопол на сила, а граѓанинот сам, слаб и беспомошен. Така да секое неодговорно однесување на

полицијата, може да резултира со нанесување на големи страдања и штети кај граѓаните. Праксата на многу земји на многу очигледен начин, има потврдено дека полиција која не е под строга и ефективна контрола, може да стане опасно оружје во рацете на неодговорните функционери и катализатор на немирите во општеството. Затоа полициската постапка, денеска претставува најголем барометар, во однос на тоа колку е висок степенот на демократија во една држава и колку функционираат демократските принципи, а прашањето за нејзина контрола се наоѓа во центарот на вниманието. Ние живееме во време кога радикално се менуваат ставовите спрема полицијата, па и спрема правото воопшто. Како никогаш порано, се прават напори да се инкорпорираат основните механизми за контрола на полицијата, особено кога таа применува сила. Така заштитата на човековите права стана омилена тема, како на глобално така и на регионално ниво. Во тој поглед, се донесени збир на правила и прописи (закон, правилници, кодекси, декларации) кои во главно бараат службениците на полицијата да бидат чесни и да имаат добар однос спрема граѓаните, особено од нив се бара да не применуваат непотребно средства за присилба. Но се покажало дека само правните и моралните норми не се доволна гаранција дека полицијата навистина нема да ги пречекори службените овластувања, да употреби повеќе сила од колку е тоа неопходно потребно, а со тоа да ги крши човековите права. Практиката исто така покажува дека само старешинскиот кадар и институциите задолжени за борба против криминалот, како што е јавното обвинителство и судството, не се доволна гаранција дека ефективно ќе се заштитат човековите права и дека ќе се открива криминалот во редовите на полицијата. Јавното обвинителство и народниот правобранител, вака како што се поставени, немаат доволен капацитет да го откриваат овој вид на девијантно однесување, со оглед на тоа што полицијата претставува посебен затворен систем, во кој тешко може да се продре од надвор. Така, во минатото многу кривични дела сторени од страна на полицијата, останаа засекогаш во темната бројка, поради непостоење на механизми специјализирани за откривање на овој криминал. Поради тоа, демократските општества долго време биле преокупирани со тоа како во полицијата да се инсталираат и други заштитни механизми, кои ќе претставуваат *филтер* низ кој тешко се минува, а воедно ќе значи и поголема сигурност за граѓаните, дека овој легален монопол на сила, ќе биде постојано под строг мониторинг. Овој

механизам ќе се активира секогаш кога полицијата ќе навлезе во забранетата зона, а тоа се човековите права. Денеска преовладува мислењето дека секоја државна служба која спроведува право, мора постојано да се контролира, дали нејзиното постапување е законито и правилно. Претпоставка за успешно функционирање и правилно постапување е таа да биде под постојан надзор и ефикасна контрола. Неопходната потреба за контрола на полицијата, за првпат е предвидено со Кодексот за однесување на лицата одговорни за примена на законите од страна на ООН, (1977). Како резултат на тие напори, во полицијата се формирани посебни служби чија основна функција била контрола на извршување на својата функција во општеството. Овие служби се нарекуваат внатрешна контрола и за прв пат како посебни служби се јавуваат кон крајот на 80 години, со задача да ја откриваат корупцијата во редовите на полицијата. Покасно добиваат уште една многу важна функција, а тоа е заштита на човековите права. Се разбира дека едно од најтешките прашања е како да се изгради најделотворна стратегија за одговорност на полицијата, ова е централно прашање и предизвик на секое демократско општество, кој неможе да биде решен преку ноќ со пополнување на готови формулари. Во последните 15 години, во Европа и САД почнува огромна заинтересираност кон механизмите кои вршат контрола. Причините за тоа се многубројни; во САД се откриени неколку незаконски афери на државните институции (Watergate, Irangate, скандалот поврзан за тајно наоружување и финансирање „Contras”, поради што настанал правен шок кај граѓаните. Исто така и во Европа настанале неколку такви афери, поради што е спроведено истражување во кои се анализирани причините кои доведувале до овие афери и резултатот секогаш бил ист, аферите се јавуваат поради слабоста на контролните механизми.

Во нашата земја полицијата почна сериозно да се контролира долго време после осамостојувањето. Долгата пасивност и непостоење на адекватна контрола, овозможило лесно криминалот (корупцијата) да се инфилтрира и во редовите на оваа многу чувствителна институција. Поради тоа Република Македонија, досега неколку пати од разни организации била високо рангирана во непријатната листа на државите со многу корупција. Во секоја полиција на светот постојат злоупотреби, корупција и несовесно работење, тие се причините зошто во секоја полиција мора да постои и внатрешна контрола, која ќе има овластувања и капацитет успешно да се бори против

сите форми на криминалитет во сопствените редови. Контролата е неминовна бидејќи ако полицијата е корумпирана, слободата и животот не се гарантирани, во таков систем граѓанинот може да се приведе и ослободува по желба на одредени моќници, кои ја плаќат полицијата и кои се на власт. Таквиот однос може да доведе од слобода да се лишуват невини луѓе, додека криминалците да седат надвор. Тоа е од причина што корумпирана полиција ги штити криминалците, а не граѓаните. Во полициски систем каде отсуствува контролниот механизам, корумпираните лица се во центарот на вниманието, тие всушност често пати и заземат значајни функции во полицијата. Тоа пак влијае негативно и кај другите работници на полицијата во смисла на тоа дека *„ако можат тие можеме и ние„* и на тој начин меѓу корумпираните полицајци се постигнува еден прекутен договор, меѓусебе да не се гонат. Во Република Македонија изминативе години, како полицајци се вработиле многу лица спротивно од меѓународно утврдени етички правила и стандарди или на значајни раководни места биле поставени лица кои ни приближно не ги исполниле законските и професионалните критериуми за тие места. Ваквиот пристап доведе до тоа значително да се зголеми корупцијата во редовите на полицијата, додека од друга страна да се намали ефикасноста на полициското работење.

Нема сомневање дека борбата против корупцијата во редовите на полицијата е приоритет над сите приоритети, затоа што неможе да се спречи корупцијата кај другите државни институции со корумпирана полиција. Кога зборуваме за моќта и полицијата, голема е можноста таа да ја злоупотребува власта која и е дадена. Тоа е од причина што нејзината работа неможе *целосно* правно да се нормира, туку зависи од многу околности кои се разликуват од случај до случај. Претпоставка за успешно извршување на овие функции е таа да биде професионална, чесна, непристрасна, некорумпирана, со еден збор да се раководи со високи стандарди. За тоа во целиот процес на трансформација, особено внимание се посветува на контролните механизми, како би можело да се постигне оваа институција во извршување на своите задачи да се води и секогаш да дејствува на начин кој е доследен на Уставот и законите на државата. Не може а да не спомнеме, дека меѓународната заедница постојано ни забележува дека полицијата се уште употребува забранети методи, и дека тоа претставува сериозна закана за правната државата. Особено се бара полицијата да биде

професионална служба, да не применува непотребно средства за присилба и максимално да ги заштитува човековите права. Во споредба со минатото, во нашата држава се направени видливи промени кон почитување на човековите права, така се ратификувани голем број на меѓународни документи кои директно се однесуваат на заштита на човековите права.